

Prof. MUDr. Jiří Lenfeld, CSc.

(18. 4. 1924 – 14. 1. 1994)

(K nedožitým osmdesátým narozeninám a k desátému výročí úmrtí)

Profesor farmakologie Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci MUDr. Jiří Lenfeld se narodil před osmdesáti lety a v letošním roce uplynulo již deset let od jeho úmrtí. Jeho jméno je spojeno s rozvojem české farmakologie ve druhé polovině 20. století, ke kterému nemalou mírou přispěl.

Prof. Lenfeld patřil více než 40 let svého profesionálního života k nejoblíbenějším učitelům Lékařské fakulty UP. Díky svému charizmatu ve spojení s hlubokými odbornými znalostmi a jeho vynikajícímu řečnickému umění dovedl svůj obor studentům přiblížit natolik, že jeho přednášky byly hojně navštěvovány, a to i v případech, když se jednalo o nepovinné semináře, kterým byly vyhrazeny pozdní odpolední hodiny. Byl též pilným autorem vysokoškolských skript a učebnic – zastával názor, že kromě vědecké publikační činnosti a přednášení oboru je psaní učebnic samozřejmou povinností každého vysokoškolského učitele.

Jiří Lenfeld byl brněnský rodák – narodil se v rodině vysokoškolského profesora Veterinární fakulty Masarykovy univerzity MVDr. Jana Lenfelda, který předčasně zemřel již v roce 1939. Po maturitě na gymnáziu ve válečném roce 1943 a dvou letech tzv. totálního nasazení, kdy pracoval jako dělník v různých továrnách (Brno, Zlín) vystudoval v letech 1945–1950 medicínu na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Současně začal již jako medik prvního ročníku pracovat jako demonstrátor a později jako výpomocný asistent na farmakologickém ústavu této lékařské fakulty. Farmakologii zůstal věrný nejen po celou dobu studia, ale též po promoci v roce 1950, kdy se rozhodl zůstat na farmakologickém ústavu jako odborný asistent. Jeho rozhodnutí věnovat se celoživotně farmakologii nepochybně ovlivnil tehdejší přednosta brněnského farmakologického ústavu prof. MUDr. Jiří Štefl a také jeho druhý učitel, docent farmakologie MUDr. Sajner, pozdější profesor dějin lékařství LF MU.

V roce 1953 odešel MUDr. Jiří Lenfeld z Brna do Olomouce, aby tam převzal vedení Farmakologického ústavu LF UP po předčasně zesnulé paní profesorce MUDr. Hedvice Zemánkové-Kunzové. Farmakologický ústav olomoucké lékařské fakulty tehdy vedli pouze dva asistenti – medici čtvrtého ročníku MUC Lambert Klabusay a MUC Mario Kroutil.

Dr. Lenfeld se od října 1953 ujal přednášek z farmakologie a ty měly na svou dobu tak vynikající úroveň, že dokázal vzbudit u řady studentů zájem o práci na farmakologickém ústavu, takže se ústav naplnil novými demonstrátory a volontéry. Nový přednosta ústavu každému zájemci nabídl nějaké pro studenta vhodné téma výzkumné práce a nikoho nemožoval v jeho iniciativě. Několik z těchto tehdejších nadšenců se později rozhodlo na farmakologii pracovat i po promoci a tím se během následujících čtyř let personální obsazení ústavu postupně stabilizovalo. Prestiží ústavu nepochybně přispěla Lenfeldova habilitace z farmakologie v roce 1957, jeho jmenování profesorem farmakologie (1966) a také řada akademických funkcí, které zastával. Byl postupně proděkanem LF UP pro stomatologický směr (1961–1962), děkanem LF UP (1962–1966) a prorektorem UP pro pedagogické záležitosti (1966–1969). Hlavním důvodem dobré pověsti ústavu však byla rozsáhlá vědecko-výzkumná a pedagogická publikační činnost, kterou prof. Lenfeld nezanedbával ani v době, kdy byl zatížen prací ve prospěch fakulty a univerzity, a kterou vyžadoval nekompromisně také od svých spolupracovníků.

Prioritním výzkumným tématem ústavu byla farmakologie zánětu a později též i farmakologie zánětlivé bolesti. Již v roce 1961 vyšla Lenfeldova a Kroutilova monografie „Farmakoterapie zánětu“, která shrnovala podstatnou část dosavadní práce ústavu publikované dříve v řadě dílčích sdělení. Tato monografie vyvolala značný ohlas. Ve spolupráci s výzkumnou laboratoří n. p. Farmakon (Ing. Črvrtník) a s pražským Výzkumným ústavem pro farmacii a biochemii se též ústav podílel na vývoji nových pyrazolidinových derivátů odvozených od fenylobutazonu, z nichž nejznámější je po dlouhá léta vyráběné nesteroidní antiflogistikum kebumon. Prof. Lenfeld byl spoluautorem patentu na postup při syntéze kebumonu. Na ústavě byla hodnocena též protizánětlivá účinnost látek rostlinného původu (turán kanadský a benzofenantridinové alkaloidy z vlašovičniku).

Mimořádně významným v životě prof. Lenfelda je dvacetileté období normalizace (1970–1989). Již od roku 1970 byl prof. Lenfeld zbaven vedení katedry farmakologie, nesměl vykonávat žádné veřejné funkce

(včetně členství ve výboru Československé farmakologické společnosti a byl z politických důvodů jako „pravicový oportunist“ různými způsoby diskriminován. Totéž postihlo i většinu jeho spolupracovníků na ústavě. Přesto však můžeme hodnotit toto dvacetiletí jako období velmi intenzivní Lenfeldovy odborné aktivity. Již během roku 1970 napsal se svými čtyřmi asistenty třídílná skripta obecné a speciální farmakologie, která vyšla ve zcela přepracovaném třetím vydání v celkovém rozsahu 1 076 stran nejprve v Edičním středisku UP, později pak v roce 1973 a 1974 ve Státním pedagogickém nakladatelství. Z těchto skript, která měla v té době velmi dobrou úroveň, studovali farmakologii medicové téměř na všech lékařských fakultách v Československu v první i druhé polovině sedmdesátých let. Počátkem sedmdesátých let nabídlo vedení farmaceutické továrny Galena, n. p., prof. Lenfeldovi odbornou spolupráci při vývoji nových léků. Od roku 1971 do roku 1989 se prof. Lenfeld se svými spolupracovníky podílel na preklinickém hodnocení celkem 27 léčivých přípravků, které byly v tomto období firmou Galena, n. p., uvedeny do výroby. Prof. Lenfeld navázal v té době též odbornou spolupráci s olomouckými soudními lékaři jako člen znalecké komise, která posuzovala tzv. terapeutické pochybení. Poznatky z činnosti této komise a spolupráci se soudními lékaři pak využíval velmi taktním způsobem pro výuku farmakologie a později i pro semináře z farmakologie klinické.

V roce 1978 redigoval prof. Lenfeld kolektivní monografii ústavu „Teoretické základy farmakoterapie zánětu“, která shrnovala výsledky výzkumné práce ústavu z období 1961–1977. Do této monografie napsal sám rozsáhlou úvodní kapitolu. Tento rok byl významný též tím, že v Československu začala vznikat první pracoviště klinické farmakologie a že se o klinické farmakologii jako o samostatném klinickém oboru včetně náplně jeho činnosti začalo uvažovat. Profesor Lenfeld na tyto úvahy reagoval tím, že již v roce 1978 zahájil na LF UP v Olomouci výuku klinické farmakologie pro mediky vyšších ročníků ve formě nepovinných seminářů. Tyto semináře byly přijaty studenty s mimořádným zájmem. Do seminářů zval též lékaře různých klinických oborů k účasti na diskuzi a výměně názorů. Jeden

prof. MUDr. Jiří Lenfeld, CSc.

z těchto seminářů byl každoročně (v období 1978–1987) věnován též tzv. terapeutickým pochybením za účasti soudních lékařů. Semináře podpořil též tím, že pro studenty napsal celkem čtyři tzv. miniskripta, která vycházela v období 1982–1987 opakovaně ve dvou až třech přepracovaných reedcích. Názvy těchto miniskript ukazují, na jaká témata byly semináře klinické farmakologie zaměřeny: „Úvod do klinické farmakologie bolesti a zánětů“, 1982, 1983, 1986, 40 stran; „Účelné předepisování léků a efektivita terapie“, 1982, 1984, 28 stran; „Vývojová farmakologie“, 1984, 1986, 41 stran; „Receptorová teorie v klinické farmakologii“, 1984, 1987, 40 stran.

O prvních zkušenostech s výukou klinické farmakologie přednášel prof. Lenfeld již v roce 1982 na 32. farmakologických dnech v Táboře (Čs. fyziol. 1983; 32: 152). Domnívám se, že byl první, kdo se o výuku klinické farmakologie

na českých lékařských fakultách nejen zajímal, ale také ji realizoval. Jeho vztah ke klinické farmakologii již v roce 1982 vyjadřuje závěr souhrnu jeho přednášky: „Pro vznik i další činnost klinické farmakologie je nutno aktivně vytvářet podmínky, a to jak v klinické praxi, tak v oblasti farmakologie. Ani experimentálnímu farmakologovi by nemělo být vzdálené klinické myšlení, tolik potřebné pro to, aby naše farmakoterapie byla skutečně vědecká a tedy účelná a optimální“.

V roce 1982 byla ministerským výnosem formulována koncepce klinické farmakologie, byla zřízena řada pracovišť tohoto oboru ve větších nemocnicích. Po roce 1990 byla ustavena Sekce klinické farmakologie při České farmakologické společnosti a na lékařských fakultách v ČR byla v té době zavedena výuka klinické farmakologie jako povinně volitelného oboru. Na vydání tolik potřebné učebnice kli-

nické farmakologie však naši studenti dosud marně čekají.

V roce 1986 bylo také ve FN Olomouc zřízeno pracoviště klinické farmakologie se sídlem na Farmakologickém ústavu LF UP a profesor Lenfeld byl v malém nadúvazku jmenován jeho vedoucím lékařem. Pro splnění jednoho z úkolů tohoto pracoviště, tj. postgraduálního doškolování lékařů FN, začalo toto pracoviště, z iniciativy prof. Lenfelda, od r. 1987 vydávat časopis „Zpravodaj klinické farmakologie a farmacie“, který později získal celostátní registraci a v roce 1999 změnil jméno na „Klinická farmakologie a farmacie“. V roce 2003 bylo vydávání tohoto časopisu převedeno na vydavatelství SOLEN.

Širší veřejnost měla možnost poznat profesora Lenfelda ze dvou sedmidílných televizních seriálů „Člověk a lék“ – 1982 a „Bolest“ – 1988. K těmto seriálům napsal nejen scénáře, ale také v nich jako hlavní protagonistu úspěšně vystupoval. Realizaci těchto seriálů prosadila Ostravská televize vzhledem k obtížnému postavení prof. Lenfelda v období normalizace jen s velkými obtížemi.

V roce 1990 byl profesor Lenfeld plně rehabilitován a od 1. ledna toho roku se stal opět přednostou ústavu. Této funkce se však od října 1990 vzdal, aby se mohl jako profesor na plný úvazek věnovat své oblíbené pedagogické a literární činnosti. Jeho plány však zcela změnilo zhoubné onemocnění, se kterým statečně bojoval od léta 1991 téměř tři roky. I v té době však podle možnosti pracoval (ještě v r. 1993 napsal scénář k výukovému programu „Antagonismus na úrovni benzo-diazepinového receptoru“) a také studentům přednášel témata, která si sám zvolil. V dubnu 1992 to byla přednáška, kterou sám nazval: „Cytostatika – jak jsem je sám poznal“. Zkrácenou verzi této přednášky jsme ve spolupráci s firmou MUCOS Pharma Cz vydali na CD při příležitosti vzpomínkového večera k nedožitým 75. narozeninám pana profesora v roce 1999.

Profesor Lenfeld patří k významným osobnostem české farmakologie, Univerzity Palackého i její Lékařské fakulty. Všichni, kdo s ním měli možnost spolupracovat i ti, kdo se s ním setkali jako studenti se svým učitelem, na něho s úctou vzpomínají.

Jaroslav Jezdinský

„Představitelé všech medicínských oborů si myslí, a také to ve svých přednáškách zdůrazňují, že jejich obor je nejdůležitější. My, farmakologové, to nikdy neříkáme. O našem oboru je to pravda.“

„V Indii se žilo označení ministerstvo zdravotnictví a antikoncepce, na rozdíl od našeho ministerstva zdravotnictví, které koncepci má.“
(Výroky z přednášek prof. Lenfelda z r. 1989, zaznamenal prof. Opavský.)